

“CALVINOV GENIJ” U OČIMA HILAIREA BELLOCA I GILBERTA KEITHA CHESTERTONA

Domagoj Tomas

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
dtomas@ffos.hr

UDK: 2-767-05 Chesterton, G.K.: 274-05Calvin, J.
272-05Belloc, H.: 274-05Calvin, J.
2-05Calvin, J. :330.341.442(4-15)
<https://doi.org/10.34075/cs.55.4.8>
Pregledni znanstveni rad
Rad zaprimljen 9/2018.

Sažetak

Na početku rada primjenjuje se strukturalistički teorijsko-metodološki model “konjunktura” i “struktura dugoga trajanja”, kako bi se razjasnile promjene koje u mentalitetu kršćanskoga Zapada sa sobom donosi Calvinovo učenje, kontekstualizirajući ih u općem smislu putem relevantnih stranih historiografskih studija različitih autora (Pierre Chaunu, Jean Delumeau, Steven Ozment itd.). U nastavku se u središnjem dijelu rada kalvinizam promatra kao moguće ishodište, odnosno ključni uzrok kasnijega nastanka društveno-ekonomskoga sustava industrijskoga kapitalizma, u prvom redu oslanjanjem na autore poput Hilairea Belloc i Gilberta Keitha Chestertona, a zatim i druge nositelje srodnih pogleda, poput Jacquesa Maritaina, Clivea Staplesa Lewisa, Thomasa Stearnsa Eliota, Viktora Emila Frankla i Ernsta Friedricha Schumachera. Također, uzima se u obzir i mogućnost predreformacijskih promjena u odnosu dijela kršćanskoga Zapada prema kapitalu, trgovini, bankarstvu, lihvi te individualnom stjecanju imovine, o čemu u svojim radovima govori Jacques Le Goff. Naposljetku, na temelju korištene literature, iznosi se autorski zaključak o bitnim promjenama i posljedicama na društvenom i kulturnom planu, koje u okvir zapadne civilizacije unosi učenje Jeana Calvina.

Ključne riječi: kalvinizam, industrijski kapitalizam, Hilaire Belloc, Gilbert Keith Chesterton

UVOD

U ovom će se radu iznijeti pregled i analiza promišljanja koja su o kalvinizmu svojedobno razvili Hilaire Belloc¹ i Gilbert Keith Chesterton,² kao polazište za eventualnu reinterpretaciju učenja Jeana Calvina. Uzimajući u obzir ocjene navedenih autora, ponovno će se pokušati utvrditi utjecaj Calvinova učenja kao mogućega ishodišta za razvoj društveno-ekonomskoga sustava industrijskoga kapitalizma, koji bi u tom slučaju bio njegova logična posljedica. Taj je sustav u svom klasičnom obliku zadobio globalno dominant-

¹ Hilaire Belloc (1870. - 1953.), engleski povjesničar i književnik francuskoga podrijetla, poznat i pod nadimkom Stari grom (engl. *Old Thunder*). Njegova majka, Bessie Parkes, bila je poznata književnica, esejistica i feministica viktorijanskoga doba. Pisao je putopise, poput *Put u Rim* iz 1902., romane, pjesme, eseje, kritike, povijesna, biografska i politička djela. Neko vrijeme obnašao je dužnost zastupnika u Britanskom parlamentu, kao član Liberalne stranke (1906. - 1910.). Zajedno s Gilbertom Keithom Chestertonom sudjelovao je u poznatim polemikama s Geomeom Bernardom Shawom i Herbertom Geomeom Wellsom. Jedno od njegovih najpoznatijih književnih djela je *Cautionary Tales for Children* (1907.), a od neknjiževnih *The Servile State* (1912.), u kojem se bavi ekonomskim temama. Izvršio je velik utjecaj na suvremenike pa i na kasniju pop-kulturu (npr. engleski glazbeni sastav Pink Floyd upotrijebio njegov tekst za svoju pjesmu *Matilda Mother* s albuma *The Piper at the Gates of Dawn*). Na hrvatski su mu prevedena neka od važnijih djela: *Kako je nastala reformacija*, *Stari i novi neprijatelji Katoličke crkve*, *Eseji jednog katolika* i *Velike hereze*.

² Gilbert Keith Chesterton (1874. - 1936.), engleski književnik, filozof, novinar, publicist, književni i likovni kritičar i kršćanski apologet. Isprva kao agnostik pod utjecajem modernističkih svjetonazorskih orijentacija, a poslije se okrenuo tradicionalizmu. Kao katolički obraćenik (1922. pristupio Katoličkoj Crkvi) suprotstavljao se pesimizmu i dekadenciji. Majstor je paradoksa i temperamentan polemičar, duhovit u svojoj naraciji. Više od trideset godina pisao je članke za *The Illustrated London News*, a pokrenuo je i vlastiti tjednik *G. K.'s Weekly* (1925. - 1936.). Sudjelovao je u polemikama s mnogim istaknutim suvremenicima, poput Georgea Bernarda Shawa, Herberta Georgea Wellsa i Bertranda Russella. U svojim djelima tematizira paradokse života te sva važnija politička, vjerska, društvena i književna pitanja svojega vremena. Razvio je ideju društveno-ekonomskoga sustava distributizma. Papa Pio XI. za života ga je primio u audijenciju, a u povodu smrti dodijelio mu je naslov *Fidei defensor* (hrv. branitelj vjere). Veliku čitanost imale su njegove novele sa središnjim likom detektiva svećenika, oca Browna, a one su poslužile i kao književni predložak za igranu televizijsku seriju. Izvršio je snažan utjecaj na mnoge poznate književnike i intelektualce, poput Johna Ronalda Reuela Tolkiena, Clivea Staplesa Lewisa, Jacquesa Maritaina, Georgea Orwella, Mahatmu Gandhija, Jorgea Luisa Borgesa, Fultona Sheena, Marshalla McLuhana, Neila Gaimana itd. te na razne pop-kulturne fenomene, poput engleskoga glazbenog sastava *Iron Maiden* (uvodni dio teksta za pjesmu *Revelations* s albuma *Piece of Mind*). Uz beletrističke naslove (*Napoleon od Notting Hilla*, *Čovjek koji je bio četvrtak* itd.), na hrvatski su mu prevedena i druga poznata djela: *Pravovjerje*, *U čemu je problem sa svijetom*, *Eugenika* i *druga zla*, *Vječni čovjek* i *Katolička crkva i obraćenje*.

nu poziciju kroz 19. i 20. st., proširujući se s područja Ujedinjenoga Kraljevstva i Sjedinjenih Američkih Država na ostatak svijeta. Dakle, cilj rada bio bi prikazati recepciju kalvinizma kod Belloca, Chestertona i nekih drugih autora te utvrditi moguću povezanost između sadržaja Calvinova učenja i razvoja industrijskoga kapitalizma. Presudan utjecaj kalvinizma na razvoj industrijskog kapitalizma i njegovu globalnu dominaciju na Zapadu predstavljao bi tako temeljnu hipotezu.

Pritom je moguće poslužiti se modelom strukturalističke historiografije,³ koji obuhvaća terminološku trijadu struktura dugoga trajanja, konjunktura⁴ te događaja, a uvodi ga Fernand Braudel. Na taj bi se način pokušale raščlaniti tri međusobno povezana i isprepletena čimbenika, počevši od pojave Calvina i njegove znamenite studije *Institucije kršćanske religije* (lat. *Institutio Christianae Religionis*)⁵ kao događaja, odnosno polazišne točke. Zatim bi kao konjunkturu valjalo uzeti u obzir utjecaj kalvinizma na društvo, prvenstveno u onom inicijalnom razdoblju vjerskih reformi, previranja i sukoba u 16. i 17. st. Na koncu bi kao moguću strukturu dugoga trajanja trebalo promotriti neizravni, na prvi pogled teže uočljiv, kalvinistički doprinos razvoju fenomena, poput modernizacije, industrijalizacije te oblikovanja novoga društveno-ekonomskoga sustava, kako na idejnoj, tako i na praktičnoj razini.

Kalvinizam bi tako označavao religijsku strukturu koja polagano utječe na promjenu ostalih struktura (religijski nauk oblikuje moralni sustav), a posredno i domena ljudske djelatnosti (moralni

³ Pod pojmom strukturalističke historiografije podrazumijeva se "škola Anala", odnosno skupina povjesničara okupljena oko francuskoga časopisa *Annales d'Histoire Economique et Sociale*, pokrenutoga 1929. Najznačajniji predstavnici "škole Anala" najčešće se razvrstavaju u četiri generacije, a među inima svakako valja izdvojiti Marca Blocha, Luciena Febvrea, Fernanda Braudela, Georgesu Dubyja, Pierrea Chaunua, Jacquesa Le Goffa, Ernesta Labroussea, Emmanuela Le Roya Laduriea i Rogera Chartiera. Pojava njihova teorijsko-metodološkoga modela smatra se najvećim paradigmatičkim obratom u historiografiji sve do danas.

⁴ Konjunktura bi podrazumijevala razdoblja društvenih, ekonomskih i političkih procesa srednjega trajanja, za razliku od struktura dugoga trajanja, koje podrazumijevaju interakciju čovjeka i njegova prirodnoga, zemljopisnoga okruženja, te događajnice, koja obuhvaća niz pojedinačnih političkih i ratnih zbivanja. Stoga su konjunktura u pravilu kronološki omeđene razdobljem od jednoga stoljeća, no ponekad traju i dulje pa su njihove implikacije i posljedice vidljive kasnije.

⁵ U nekim se prijevodima to djelo naziva *Institucije kršćanske vjere* i *Uspostava kršćanske religije*. Vidi: Hilaire Belloc, *Kako je nastala reformacija*, Naklada Benedikta, Zagreb, 2012., 103; Pierre Chaunu, *Vrijeme reformi. Religijska historija i civilizacijski sistem. Kriza kršćanstva. Rascjep (1250 – 1550)*, Antibarbarus, Zagreb, 2002., 19.

sustav utječe na političku i ekonomsku praksu). Širenje utjecaja Calvinova nauka na društvo, kulturu i moral tijekom druge polovice 16. i prve polovice 17. st. u tom bi slučaju predstavljalo uzročnu konjunkturu, dok bi razvoj industrijskoga kapitalizma bio njegova posredna dugoročna posljedica. Stoga je potrebno raščlaniti sve procese i događaje, uzimajući u obzir i ostale popratne strukture dugoga trajanja, kako bismo utvrdili moguću uzročno-posljedičnu povezanost navedenih pojava te objasnili proces mentalne prilagodbe dijela kršćanskoga Zapada Calvinovu učenju. U tom je smislu nužno rastumačiti i diskrepanciju između ogromnoga utjecaja kalvinizma na društvo, kulturu i mentalitet te vrlo ograničenoga zemljopisnog područja njegova širenja, u usporedbi s nekim drugim ograncima i pojavnim oblicima protestantizma.

1. RASKOL NA ZAPADU

Belloc u svojoj studiji *Kako je nastala reformacija* (engl. *How the Reformation Happened*) pojavu reformacije označava jednim od dvaju najteže razumljivijih fenomena europske povijesti,⁶ dok u eseju "Dvije kulture Zapada"⁷ kao njezinu posljedicu apostrofira podjelu

⁶ "Katolik može lako razumjeti kako ljudi mogu postati ravnodušni prema katoličkoj praksi, čak i mržnju prema djelovanju službenih katoličkih institucija i organizacija, ali ono što je za njega još uvijek neriješen problem jest pitanje kako se uopće dogodilo da je onome što je sama priroda Europe i što je jamačno potrebno europskome umu, onome na čemu je Europa odnjevovana i što je bilo njezin intimni dio, pa su riječi Europljanin i katolik značile isto, a riječi civilizacija, zapadnjaštvo i katolik označavale isti pojam, iz korijena iščupan bitak u nekim predjelima Europe, a njezina nekadašnja stabilnost, sretna što je u skladu sa samom sobom, pretvorena u nešto novo, nelagodno i nesretno, što k tome više voli i dalje biti transformirano. *U tome je problem. U tome je poteškoća.* Danas se to rijetko kome događa. Među osobama koje sazrijevaju u katoličkom okruženju ima onih koje postaju neprijateljski raspoložene spram autoriteta, ima više onih koje postanu indiferentne u praksi, ali je malo onih koje postanu potpuno nesklone katoličkom okruženju i društvenoj tradiciji, a još manje onih koji aktivno mrze to okruženje i tradiciju. To bi bilo kao da je osoba izgubila pamćenje ili kao neka od čudnih pojava koju patolozi svako toliko otkriju kod neurotičnih pacijenata. A upravo se to dogodilo velikim skupinama Europljana prije 300 do 400 godina i mi moramo probati barem djelomično objasniti kako su se mogli dogoditi zapanjujuća revolucija i gubitak osobnosti koji su na tolikim područjima ostvareni i postali trajni. To je problem. To je pitanje na koje ćemo možda morati naći odgovor. Rekao sam da nije moguće dati cjelovit odgovor, ali je barem moguće iznijeti pravilan redosljed političkih ciljeva i njihov pravi omjer u obliku prikaza tog sudbonosnog stoljeća, i to ću u ovoj knjizi pokušati učiniti." Hilaire Belloc, *Kako je nastala reformacija*, 15-16.

⁷ Hilaire Belloc, *Eseji jednog katolika*, Partenon, Zlatar, 2010., 218-226.

kršćanskoga Zapada na područje gdje prevladava katolička kultura te ono na kojem prevladava protestantska kultura.⁸ Genezu te i danas prevladavajuće podjele smještamo u 16. st., vezujući je uz pojavu i javno djelovanje “velike trojke” protestantske reformacije – Martina Luthera, Ulricha Zwinglija i Jeana Calvina. Naravno, tu je i čitav niz njihovih suvremenika koji uvode razne teološke novine, čime također pokazuju pripadnost tadašnjim protestantskim duhovno-intelektualnim gibanjima, kod kojih se kao zajednička osobina nameće ozbiljan odmak od katoličkoga nauka.

Uz njihov doprinos, za razumijevanje teoloških previranja koja su obilježila prostor europskoga Zapada valja imati na umu i reforme unutar Katoličke Crkve, od kojih su se neke odvijale gotovo istovremeno, a neke su za konkretan povod imale pojavu protestantizma. One su poznatije pod nazivom “katolička obnova”, pa tako 16. i 17. st. zapravo možemo dovesti pod zajednički nazivnik “vrijeme reformi”, kovanice koju su u svojim djelima upotrijebili Pierre Chaunu⁹ i Steven Ozment,¹⁰ doduše za nešto dulje i malo drugačije omeđeno vremensko razdoblje. Chaunu također ističe potrebu govora o vremenu dviju crkvenih reformi, od kojih je prva protestantska, a druga katolička, kao ispravnijem putu od uporabe termina *protureformacija*, što je posljedica doslovnog i pomalo ograničavajućeg prijevoda termina *Gegen reformation* njemačkih povjesničara s konca 19. st.¹¹ Istom se terminologijom u svojim radovima služi i Jean Delumeau.¹² U konačnici, možemo doći i do pitanja opravdanosti terminološke

⁸ “Dakle, kad razmatramo sadašnje stanje kršćanskoga svijeta, postoji određena jasna razlika između kategorija koja se gotovo uvijek ispuštala, a čije ispuštanje oskvrnjuje javnu prosudbu našeg međunarodnog problema. Ta je razlika, razlika između dva tipa religijskih kultura, koje su u zadnjih tri stotine godina nastale u zapadnoj Europi i njezinim prekomorskim privjescima. Riječ je o katoličkoj i protestantskoj kulturi. Razlika između njih glavna je razlika koja dijeli jednog Europljanina od drugog. Granica između katoličke i protestantske kulture je velika crta raskola u usporedbi s čime je sve ostalo sporedno.” Hilaire Belloc, *Eseji jednog katolika*, 220.

⁹ Vidi: Pierre Chaunu, *Vrijeme reformi*, Antibarbarus, Zagreb, 2002. Kao kuriozitet vezan uz Chaunua ističe se njegova konverzija s katoličanstva na protestantizam u zreloj dobi.

¹⁰ Vidi: Steven Ozment, *The Age of Reform 1250 – 1550. An Intellectual and Religious History of Late Medieval and Reformation Europe*, Yale University Press, New Haven – London, 1980.

¹¹ *Isto*, 7.

¹² Vidi: Žan Delimo, *Civilizacija renesanse*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad, 2007., 152.

ukorijenjenosti naziva *reformacija*,¹³ posebice u smislu kišobranskoga pojma koji najčešće pokriva pojavu novih teoloških tumačenja i kršćanskih denominacija odvojenih od Katoličke Crkve (uglavnom 16. st.), a nešto rjeđe čitavo razdoblje promjena u okviru kršćanskoga Zapada, bilo unutar Katoličke Crkve, bilo izvan nje (16. i 17. st.).

2. KALVINIZAM – ISHODIŠTE INDUSTRIJSKOG KAPITALIZMA?

Hilaire Belloc i Gilbert Keith Chesterton često su nastupali s vrlo sličnih, gotovo identičnih pozicija, pa su si još za života i javnoga djelovanja priskrbili zajednički naziv *Chesterbelloc*, koji je skovao njihov suvremenik, prisan prijatelj, ali i svjetonazorski oponent, George Bernard Shaw.¹⁴ Također, svjedoci smo da se u današnje vrijeme u javnim diskursima Chesterton i Belloc često pojednostavljeno etiketiraju, ponajviše kao "konzervativci", iako su se obojica u zreloj fazi svoga života neko vrijeme deklarirali kao liberali.¹⁵ Uzrok

¹³ Postavlja se pitanje prikladnosti uporabe *reformacije* kao krovna pojma kojim označavamo sadržaj protestantskih teoloških gibanja u 16. st., budući da reforme (samim time i termin *reformacija* kao označitelj epohe reformi), podrazumijevaju evolutivne promjene unutar postojećega sustava, dok je u ovom slučaju riječ o težnjama za radikalnim i naglim promjenama koje potkopavaju temelje toga sustava pa se stoga opravdanijim čini termin *protestantska revolucija* (ili mn. *protestantske revolucije*, s obzirom na to da se radi o heterogenim strujanjima, kojima je zajednička osobina napada na katolički nauk i sustav), no to bi mogla biti tema nekoga zasebnog rada pa ću se ovdje ipak držati ustaljene terminologije.

¹⁴ George Bernard Shaw (1856. – 1950.), irski dramatičar, književni kritičar, polemičar i politički aktivist. Blizak socijalističkim idejama, član Fabijanskoga društva (engl. *Fabian Society*), javno se zalagao za eugeniku i reformu abecede, a protivio se cjepivu i organiziranoj religiji. U svojim tekstovima znao je veličati i Josifa Visarionoviča Staljina i Benita Mussolinija.

¹⁵ Izvorni liberalizam, u nekim tekstovima nazivan i "starim liberalizmom", podrazumijevao bi prihvaćanje idejnoga pluralizma te spremnost na dijalog i argumentiranu raspravu. Za razliku od reakcionara (konzervativaca), koji su pod svaku cijenu nastojali očuvati postojeće stanje te radikalnih revolucionara (progresivaca), koji su pod svaku cijenu nastojali postići velike promjene i naglo srušiti tradicionalne društvene norme, "stari liberali" držali su se reformističkoga puta transformacije društva i države. Više: Michael Davis, *The Traditionalist as Liberal*, 25. siječnja 2014., *The Imaginative Conservative* (<http://www.theimaginativeconservative.org/2014/01/traditionalist-liberal.html>, posljednji posjet 8. srpnja 2017.) U tom smislu, zanimljivo je i Chestertonovo poimanje ideje demokracije, koju povezuje s idejom tradicije: "Tradicija se može definirati kao proširenje prava glasa. Tradicija znači davanje glasa najneprimjetnijoj od svih klasa, našim precima. To je demokracija mrtvih. Tradicija se odbija podložiti maloj i umišljenoj oligarhiji onih čija je jedina prednost u tome što su živi. Svi se demokrati žale ako se čovjeka diskvalificira zbog nebitnih okolnosti njegova rođenja. Tradicija prigovara kada se nekoga diskvalificira zbog jedne nebitne okolnosti.

tomu valja tražiti u ponešto izmijenjenoj percepciji pojmova konzervativizma i liberalizma danas, u odnosu na semantičko polje koje su isti pojmovi pokrivali u vrijeme Bellocova i Chestertonova javnoga djelovanja.¹⁶ Belloc je liberalizam jedno vrijeme otvoreno manifestirao i u političkoj praksi, kao član i zastupnik britanske Liberalne stranke, dok su obojica kasnije nedvosmisleno kritizirali i progresivizam i konzervativizam,¹⁷ posebice britanski imperijalizam, čvrsto ukorijenjen u ideološki stup britanske Konzervativne stranke. Osim toga, Chesterton se očitovao i kao veliki kritičar eugenike,¹⁸ što se očitovalo u njegovu djelu *Eugenika i druga zla*.¹⁹

Stoga bi Chesterton i Belloc preciznije mogli biti određeni kao umjereni kršćanski (katolički) tradicionalisti,²⁰ odnosno korifeji demokracije, te dovedeni u vezu sa srodnim duhovno-intelektualnim gibanjima u prvoj polovici 20. st., ponajviše u zapadnoj Europi, a donekle i u Sjedinjenim Američkim Državama. Ta se giba-

naime zbog toga što je mrtav. Demokracija nam kaže da ne zanemarujemo mišljenje dobra čovjeka, čak i ako je on naš konjušar; tradicija traži od nas da ne zanemarujemo mišljenje dobra čovjeka, čak i ako nam je otac. Ja, u svakom slučaju, ne mogu odvojiti ideju demokracije od ideje tradicije. Čini mi se jasnim da je riječ o istoj ideji." Gilbert Keith Chesterton, *Pravovjerje*, Verbum, Split, 2015., 65.

- ¹⁶ Pod pojednostavljenim pojmom "konzervativizma" u okviru zapadne civilizacije danas pronalazimo najrazličitije svjetonazorske paradigme, često međusobno suprotstavljene, od eurokontinentalnoga etnopluralističkog tradicionalizma sa snažnim pretkršćanskim senzibilitetom, preko etnocentriističkih statolatrijskih modela generiranih kroz nacionalni romantizam 19. st., zatim angloameričke (neo)konzervativne tržišnofundamentalističke paradigme pa sve do (proto)demokratskih strujanja, odnosno pratećih filozofskih sustava (kršćanski personalizam) i društveno-ekonomskih teorijskih pravaca (distributizam) u 20. st.
- ¹⁷ Npr. "The whole modern world has divided itself into Conservatives and Progressives. The business of Progressives is to go on making mistakes. The business of the Conservatives is to prevent the mistakes being corrected." (hrv. "Čitav moderni svijet podijelio se u dva tabora, konzervativce i progresivce. Posao progresivaca je da nastave činiti pogreške, a posao konzervativaca je da spriječe ispravljanje tih pogrešaka."), Gilbert Keith Chesterton, *The Blunders of Our Parties*, *The Illustrated London News*, 19. travnja 1924.
- ¹⁸ Učenje o metodama poboljšanja tjelesnih i duševnih osobina pojedinaca. Osnovno je načelo eugenike poticanje rađanja djece od zdravih i u svakom pogledu dobro razvijenih parova. Osnivač znanstvene eugenike je engleski prirodoslovac Francis Galton (1822. – 1911.), koji je 1865. istaknuo da društvo treba spriječiti razmnožavanje tjelesno i duševno zaostalih. Primjena načela eugenike karakteristična je za rasističke teorije, a posebno je bila razvijena u nacizmu.
- ¹⁹ Više: Gilbert Keith Chesterton, *Eugenika i druga zla*, Partenon, Zagreb, 2011.
- ²⁰ Prema Renéu Guénonu, pojam *tradicije* može se definirati kao "transmisija duhovnih upliva", što bi označavalo živu duhovnu vezu koja se prenosi iz prošlosti u sadašnjost i budućnost te u sebi nosi nešto obredno i inicijacijsko, a kao blizak primjer takve prakse može poslužiti katolička misa. Više: Zoran Vukman, *Vlastita naklada, Bogoubojstvo Zapada*, 2016., 99.

nja ponekad označavaju i zajedničkim nazivnikom *katoličkoga književnog preporoda*.

U svojoj knjizi *Kako je nastala reformacija* Belloc polazi od društveno ukorijenjene moralne utemeljenosti prava na privatno vlasništvo, uz istodobnu društveno ovjerenu moralnu upitnost sustava modernoga industrijskog kapitalizma te želju za njegovom promjenom.²¹ Također, u istom djelu čitavo jedno poglavlje posvetio je Calvinu. Ondje na početku ističe kako su priče o knjigama koje su promijenile svijet mnogo puta pretjerane i netočne, jer se "češće događa da je neka utjecajna knjiga tek iznošenje i jasno uobličeno već uvelike prihvaćenih ideja",²² no za Calvinovu knjigu *Institucije kršćanske religije* ipak tvrdi da je "učvrstila, ukalupila i učinila trajnijom pojavu koju mi više od tristo godina poznajemo kao *protestantizam* negoli svi drugi čimbenici reformacije, a ta istina jest izvrstan dokaz da čovjekov um živi po doktrini i da je bistra misao gospodar pukih osjećaja".²³ Tu misao zaokružuje isticanjem Calvinove "brzine i upornosti genija", kojom je "stvorio crkvu, vjeru i disciplinu koje je bilo moguće postaviti kao suprotnost onome što je stoljećima bilo iskonska crkva, vjera i disciplina kršćanske civilizacije".²⁴ Osim toga, činjenicu da je Calvin napisao i objavio tu knjigu kao prilično mlad čovjek, u svojim srednjim dvadesetima, Belloc smatra poprilično fascinantnom.²⁵

Nauk o predestinaciji pod posebnim je Bellocovim povećalom i žestokom kritikom. Pritom polazi od "osjećaja za usud", kao jednoga od "najstarijih i najopasnijih usmjerenja ljudskoga roda", koje predstavlja odliku pretkršćanskoga poganstva. Calvin je tako, prema Bellocu, "prihvatio utjelovljenje, ali ga je na silu prilagodio staroj poganskoj noćnoj mori".²⁶ Bog je time, kao uzrok, nepromjenjiva cjelina, dok je čovjek proklet ili spašen, ali ne svojom zaslugom pa

²¹ "Moral svih nas (osim malene ekscentrične skupine) priznaje pravo na privatno vlasništvo. Osim toga, svi smo mi (osim pokojeg čudaka) vezani za njegove tradicionalne oblike. Ne radujemo se kada vidimo propast velikih bogatstava i svi mislimo da se trebamo udružiti kako bismo spriječili velike ekonomske neredu u državi. Bez obzira na to, kao društvo osjećamo nelagodu kada razmišljamo o modernom industrijskom kapitalizmu. Ima on svoje službene branitelje, ali oni nemaju gotovo nikakvu moralnu težinu. Postoji zbrkana ali vrlo snažna želja za promjenom ka većoj pravednosti." Hilaire Belloc, *Kako je nastala reformacija*, 40.

²² *Isto*, 103.

²³ *Isto*, 104.

²⁴ *Isto*, 104.

²⁵ *Isto*, 106-107.

²⁶ *Isto*, 105.

je kroz takav teološki koncept besmrtnost u svakom slučaju usud, bez obzira hoće li ona rezultirati vječnim blaženstvom ili očajem.²⁷

Belloc tvrdi da je njegovom nauku, uz odgovarajući trenutak, pogodovalo i podilaženje snažnom ljudskom porivu, kojemu se katoličanstvo protivi – ljubavi prema novcu. On smatra da je Calvinovom filozofijom, “koja je ismijavala činjenje dobrih djela i užasavala se odricanja”,²⁸ ljubav prema novcu oslobođena u svojoj punini pa je tako kalvinizam “poticao ljude da se bogate, i oni su to činili”.²⁹

Sintetizirajući kalvinizam, Belloc na prvom mjestu ističe izolaciju duše, “bez posrednika između nje i Stvoritelja”,³⁰ očito držeći da je to krajnji rezultat napada usmjerenoga na svećenstvo i oblikovanja teološkoga sustava koji je omogućio da se “čovjek može riješiti svećenika po cijenu slobodne volje”.³¹ Na drugom mjestu dodaje “postojanje samo jedne volje u svemiru, a time i jedne univerzalne sudbine”,³² što proizlazi iz nauka o predestinaciji. Općenito govoreći, izolaciju duše Belloc smatra glavnim utjecajem reformacije na karakter ljudi.³³ Postojanje samo jedne volje u svemiru kasnije će nazvati monističkom/fatalističkom/determinističkom filozofijom, a izvorom takvoga stanja uma u modernim vremenima imenovat će “snažni Calvinov genij”, upozoravajući da će oni koji su najviše pod njegovim utjecajem “najrevnije opovrgavati podložnost istom, djelomično zato što ga nikad nisu čitali, a mnogo više stoga što u dnevnim novinama to ne primjećuju, a najviše radi toga što je Calvin u njihovim glavama na maglovit način povezan s interesom u teologiji, što je znanost mislila da je odbačeno”.³⁴

Kao glavnu društvenu posljedicu³⁵ čina izolacije duše u zemljama u kojima je reformacija uspjela Belloc vidi proces dezintegracije, odnosno uzdrman osjećaj zajedništva u društvu, a isti simptom uočavaju i drugi autori.³⁶ Njegovim je rastakanjem oslobođena ener-

²⁷ *Isto*, 105-106.

²⁸ *Isto*, 107.

²⁹ *Isto*, 107.

³⁰ *Isto*, 231.

³¹ *Isto*, 230.

³² *Isto*, 231.

³³ *Isto*, 234.

³⁴ Hilaire Belloc, *Eseji jednog katolika*, str. 10.

³⁵ Uz proces društvene dezintegracije, Belloc kao negativne posljedice reformacije (kalvinizma) uočava i pojavu subjektivizma u filozofiji te nacionalizma u političkom životu.

³⁶ Primjerice, Dawson tvrdi da je protestantska reformacija imala “znatan utjecaj u povećanju pismenosti prosječnoga čovjeka i u razvitku individualizma, moral-

gija pojedinca, kanalizirana kroz načelo konkurencije i popratnu silu *lihvarstva*.³⁷ Ono nije nekakav izum reformacije, jer se javljalo i ranije pa tako i u srednjovjekovnoj katoličkoj kulturi, no "poimanje lihvarstva kao nečega legitimnog, normalnog i čak dobrog" bila je nova pojava i predstavljala je rezultate "kraha staroga moralnog autoriteta te prihvaćanja Calvinova nauka o čovjekovoj dužnosti da se bogati".³⁸ Načelom konkurencije i silom lihvarstva omogućeno je stjecanje ekonomske nadmoći kod protestantske kulture, koju je izdaleka i nesavršeno počela oponašati i katolička kultura. Belloc u tom smislu izdvaja primjere Engleske i Nizozemske, kao protestantskih država koje su se počele baviti bankarstvom, trgovinom i proizvodnjom, što je kasnije preraslo u sustav industrijskoga kapitalizma.³⁹ Lihvarstvo je bilo česta tema Bellocovih promišljanja pa se njome bavio i kasnije u svome eseju "O lihvarstvu".⁴⁰

Istim se problemom uvelike pozabavio i Jacques Le Goff u svojoj zanimljivoj studiji *Trgovci i bankari u srednjem vijeku*. U tom djelu Le Goff analizira promjene koje se zbivaju u srednjovjekovnom društvu⁴¹ u domeni trgovine i bankarstva, krsteći ih nazivom *trgovinske revolucije* (engl. *commercial revolution*).⁴² Polazeći od teorije, odnosno crkvenoga učenja koje osuđuje lihvu, smatrajući ju grijehom i nedopuštenim bogaćanjem, dotaknuo se biblijskih izvora i nekih crkvenih naučitelja, poput sv. Tome Akvinskoga. Uzimajući u obzir

nog aktivizma i neovisnosti prosuđivanja, iako je to plaćeno gubitcima na drugim područjima, a oni su se očitovali u sve većem nedostatku osjećaja za zajedništvo u životu društva". Christopher Dawson, *Razumijevanje Europe*, Verbum, Split, 2002., 234.

³⁷ Belloc pojašnjava svoju definiciju lihvarstva: "Važno je upamtiti da zajam nije lihvarski zato što ima visoku kamatnu stopu. Kamata od tisuću posto nije lihvarstvo kada je zajam dan za, primjerice, vrlo uspješan i unosan rudarski pothvat, ali kamata od tri posto na ratni zajam jest lihvarstvo." Hilaire Belloc, *Kako je nastala reformacija*, 234.

³⁸ *Isto*, 234.

³⁹ *Isto*, 235.

⁴⁰ Vidi: Hilaire Belloc, *Eseji jednog katolika*, 18-32.

⁴¹ Pojam srednjovjekovlja u Le Goffovoj je studiji ograničen na prostor zapadnoga kršćanstva, dok su istočno kršćanstvo (pravoslavlje) i islamska civilizacija imali svoj *ethos* (moralni sustav) i trgovinske prakse koje kod njega nisu predmetom interpretacije i analize.

⁴² Taj bi pojam kod Le Goffa označavao proces tijekom kojega se mijenja stav Katoličke Crkve prema trgovini i trgovcima pa se tako prelazi s osude na toleranciju, no ipak nema nikakvih konkretnih poticaja toj djelatnosti, sve do pojave kalvinizma. Pojam *trgovačke revolucije* (engl. *commercial revolution*) u svojim djelima rabi i Peter Burke, no on ga smješta u nešto kasnije razdoblje ranoga novoga vijeka. Više: Peter Burke, *Junaci, nitkovi i lude. Narodna kultura predindustrijske Europe*, Školska knjiga, Zagreb, 1991., 193-197.

njihova promišljanja, raščlanio je kršćansko shvaćanje vremena koje "pripada samo Bogu" i "nije privatno vlasništvo" pa je u tom slučaju naplaćivanje kamata zapravo "prodaja vremena", a samim time i zadiranje čovjeka u Božje dvorište.⁴³ Le Goff je u istom djelu zatim analizirao praktičnu primjenu navedene teorije, ističući primjere zaštite trgovaca od strane Crkve u nekim specifičnim slučajevima te ideološka opravdanja visokoga ekonomskog i političkog položaja trgovaca u srednjovjekovnom društvu. Međutim, zabrane i crkvene kazne za lihvarenje i dalje su bile prisutne, premda je ono nekada bilo tako dobro zakamuflirano da ga je bilo zaista teško otkriti, primjerice putem *bianco* mjenica.⁴⁴ Kao simptomatičan, navodi se primjer trgovca koji ističe materijalna dobra "koja mu je Bog priskrbio i koja je s Božjom pomoći u ovom stoljeću zaradio", što implicira razvijen trgovački svjetonazor, koji se kao karakterističan pripisuje kasnijem duhu reformacije.⁴⁵ Crkva je, prema Le Goffu, počela mijenjati stav prema trgovcima u isto vrijeme kada je pokušavala raskrstiti s feudalnim društvom pa je tako počela tolerirati trgovački stalež, dok se dio visoke crkvene hijerarhije iz političkih razloga aktivno priključio trgovcima.⁴⁶ Ipak, ideal Crkve nije bio veletrgovac, prema kojemu je ostala nepovjerljiva, već obrtnik, mali trgovac i pripadnik srednjega staleža.⁴⁷

U djelu *Stari i novi neprijatelji Katoličke Crkve* (engl. *Survivals and New Arrivals: The Old and New Enemies of the Catholic Church*) Belloc jasno odbacuje ideju da "sudbinu društva određuju uglavnom gospodarski uvjeti",⁴⁸ pretpostavljajući im religiju kao temeljni element oblikovanja ljudskoga društva. Stoga ističe da je položaj katoličanstva u trenutnim okolnostima podjednako važan i onima koji ga percipiraju kao "smrtonosan otrov društva", kao i onima koji ga vide kao "sredstvo spasenja svijeta".⁴⁹ Materijalističko-ekonomistička vizija svijeta njemu je neprihvatljiva pa tako kao krajnji izvor društvenoga ustroja ističe "stanje uma", a u srce kulture smješta "vjeru i moralni zakon, bilo da su jasno izraženi, bilo da ih

⁴³ Jacques Le Goff, *Trgovci i bankari u srednjem vijeku*, Kulturno informativni centar – Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., 79.

⁴⁴ Više: Jacques Le Goff, *Trgovci i bankari u srednjem vijeku*, 81-88.

⁴⁵ *Isto*, 98.

⁴⁶ *Isto*, 101-102.

⁴⁷ *Isto*, 104.

⁴⁸ Hilaire Belloc, *Stari i novi neprijatelji Katoličke crkve*, Naklada Benedikta, Zagreb, 2012., 13.

⁴⁹ *Isto*, 12.

se podrazumijeva".⁵⁰ Konačno, zaključuje da je industrijski kapitalizam "nastao kao polagan proizvod krive vjere", izrastavši iz reformacije, posebice iz Calvinova učenja, dok bi "promjena religije ubila i njega i njegova pratećeg parazita zvanog socijalizam".⁵¹ Svoju tezu o utjecaju vjere na ukupni razvoj društva, čak i kada ona oslabi te skrene u ravnodušnost, dodatno učvršćuje velikim uspjehom industrijalizacije na tlu protestantske kulture, za razliku od mnogo sporijega razvoja industrijalizma na tlu katoličke kulture.⁵²

Na sličnom je tragu i Jacques Maritain,⁵³ kad navodi kako "smo prisiljeni priznati činjenicu da su religija i metafizika bitne sastavnice ljudske kulture i prvorazrdni i nezaobilazni poticaji u samome društvenom životu",⁵⁴ posebice s obzirom na tragične događaje iz prve polovice 20. st. – dva velika svjetska rata i pojavu totalitarnih režima.

Fenomen industrijskoga kapitalizma i njegova razvoja Belloca je i dalje fascinirao pa se na njega osvrnuo i u eseju "Vjera i industrijski kapitalizam" u okviru knjige *Eseji jednog katolika* (engl. *Essays of a Catholic layman in England*), a njegov je trijumf tumačio kao uspjeh protestantske kulture i kalvinizma.⁵⁵

Time je još jednom potvrdio svoj hermeneutički sustav linearne povezanosti religijskoga nauka, koji onda izravno oblikuje moralni sustav, a on opet linearnim slijedom izravno djeluje na izgradnju društveno-ekonomskoga sustava, iz čega proizlazi ključan utjecaj religije na društvo (i kulturu). To bi se u konkretnom slučaju odno-

⁵⁰ Isto, 13.

⁵¹ Isto, 13.

⁵² Isto, 14.

⁵³ Jacques Maritain (1882. – 1973.), francuski filozof. Katolički obraćenik, profesor filozofije na Katoličkom institutu u Parizu 1914. – 1940. Uoči Drugoga svjetskog rata emigrirao je u Kanadu i predavao na Institutu za srednji vijek u Torontu (1940. – 1944.). Neko je vrijeme bio francuski veleposlanik pri Svetoj Stolici (1945. – 1948.), a potom je predavao na Princetonskom sveučilištu (1948. – 1960.) u Sjedinjenim Američkim Državama (dalje: SAD-u). Nakon smrti supruge Raïsse (1960.) ušao je u redovničku zajednicu. Svoje estetičke nazore Maritain je izložio u djelu *Umjetnost i skolastika* 1920., a filozofiju povijesti, društva i kulture obradio je u *Prvenstvu duhovnoga* (1927.), *Religiji i kulturi* (1930.) i *Cjelovitom humanizmu* (1936.). U djelima *Kršćanstvo i demokracija* (1943.) te *Čovjek i država* (1953.) Maritain izlaže svoju političku filozofiju. Građanskomu individualističkomu društvu te totalitarnim kolektivističkim društvima (fašizmu, nacizmu i komunizmu) suprotstavlja personalističko, komunitarno i pluralističko društvo, nadahnuto kršćanskim poimanjem osobe, zajedništva i solidarnosti.

⁵⁴ Jacques Maritain, *Čovjek i država*, Globus – Školska knjiga, Zagreb, 1992., 112.

⁵⁵ Hilaire Belloc, *Eseji jednog katolika*, 207.

silo na povezanost između pojave kalvinizma te razvoja industrijskoga kapitalizma.

U svojem kasnijem djelu, pod nazivom *Velike hereze* (engl. *The Great Heresies*), Belloc kalvinizam svrstava u protestantske hereze,⁵⁶ a Calvina naziva "herezijasarhom".⁵⁷ Odnosu kalvinizma i industrijskog kapitalizma ponovno poklanja mnogo prostora, polazeći od analize društvenoga stava prema industrijskom kapitalizmu na kršćanskom Zapadu, koji je po taj sustav sve nepovoljniji.⁵⁸ Ubrzo se dotiče Calvinova genija, na više mjesta ponavljajući zaključak o njegovu presudnom utjecaju na oblikovanje usustavljenoga učenja u izravnom sukobu s katoličkim dogmama, za razliku od početnoga kaotičnog revolucionarnog zanosa nakon Lutherova istupa u Njemačkoj, bez osmišljenoga napada na katoličku vjeru.⁵⁹ Premda dogmatski utjecaj Calvinova učenja drži kronološki vrlo ograničenim, ističe dugoročne promjene u mentalitetu i duhovnom raspoloženju, koje svoje ishodište imaju u kalvinizmu, tumačeći da "sve životno i djelotvorno u protestantskom temperamentu potječe od Kalvina".⁶⁰ Izravnom ili pak posrednom utjecaju toga mentaliteta Belloc pripisuje razvoj mnogih misaonih sustava i drugih anomalija modernoga društva, od materijalizma, lihvarstva, fatalizma, komunizma i znanstvenoga monizma.⁶¹

⁵⁶ Belloc ističe nekoliko velikih hereza: arijansku herezu, islam ("Muhamedovu herezu"), katarsko-dualistička krivovjerja, protestantizam (luterizam, kalvinizam itd.) te "moderni napad". Vidi: Hilaire Belloc, *Velike hereze*, Naklada Benedikta, Zagreb, 2012., 5.

⁵⁷ *Isto*, 145.

⁵⁸ *Isto*, 140-141.

⁵⁹ "Nije bilo na vidiku nikakva konstruktivnog učenja koje bi bilo u suprotnosti sa starim dogmama po kojima su živjeli naši djedovi, sve dok se nije pojavio jedan genij s knjigom kao sredstvom i žestokom osobnom snagom uvjeravanja i propovijedanja u svrhu postizanja svoga cilja. Taj je čovjek bio Francuz po imenu Jean Cauvin (ili Calvin), sin jednog crkvenog službenika, pravnik Noyonske biskupije." Hilaire Belloc, *Velike hereze*, 144; "Luteranski oblici protestantizma pokrivali su veliko područje, ali je pogonska sila i vrelo života protestantizma bio Kalvin, nakon što se 1536. pojavila njegova knjiga. Upravo je duh kalvinizma pobjeđivao katoličanstvo u vatrenim borbama. Kalvinov se duh nastanio u disidentskim sektama i davao žestinu sve većem broju engleskih protestanata, koji su tada još bili manjina, u pobuni protiv katoličke vjere." Hilaire Belloc, *Velike hereze*, 148.

⁶⁰ *Isto*, 148.

⁶¹ "Iako su njegove željezne tvrdnje zahrđale (a njihova srž bila je pripuštanje sveg zla u Božansku prirodu priznavanjem samo jedne volje u svemiru), njegova vizija boga Moloha i dalje je prisutna. A s njom u punoj snazi opstaju i podudarna joj kalvinistička predanost materijalnom uspjehu te netrpeljivost prema siromaštvu i poniznosti. Lihvarjenje ne bi izjedalo moderni svijet da nije bilo Kalvina niti bi se ljude ponižavalo da prihvate neizbježnu sudbinu. Niti bi, da nije bilo Kalvina, danas bilo komunizma, niti bi, da nije bilo Kalvina, znanstveni monizam vladao

Također, mnoge druge pojave, poput uništenja slobodnih seljaka,⁶² razvoja bankarstva⁶³ i nastanka industrijskoga kapitalizma⁶⁴ vezuje uz zemlje protestantske kulture, odnosno duh kalvinizma kao njihova filozofskoga uporišta. Kao osnovne poluge moći protestantske civilizacije 19. st. označava "lihvarsku moć banaka" i "industrijski kapitalizam", no isto tako smatra da su "istrunule iznutra", što će ugroziti protestantsku hegemoniju.⁶⁵

Naposljetku, imajući u vidu "poricanje slobodne volje" kao temelj Calvinova nauka, uočava da je taj fenomen otišao korak dalje pa je tako došlo do "poricanja odgovornosti prema Bogu" te "poricanja nedostatka snage u čovjeku", uslijed "modernoga napada" na katoličanstvo. Stoga Belloc prognozira mogućnost "povratka ropstva", tipološki ga razvrstavajući u dva oblika – "ropstvo državi"⁶⁶ i

kao što je (donedavno) vladao u modernom svijetu, ubijajući nauk o čudima i paralizirajući slobodnu volju." Hilaire Belloc, *Velike hereze*, 145.

⁶² "U protestantskoj su kulturi propadali slobodni seljaci zato što su čuvali stare navike. Izumrli su zato što je nestajalo starih običaja i pravila koja su ih štitila od bogatih. Bogataši su im oduzimali zemlju pa su mase dotadašnjih malih zemljoposjedniak osiromašile. Pojavio se moderni proletarijat. Tako je posijano sjeme onoga što danas zovemo kapitalizam. Sada vidimo kakvo je to zlo bilo, ali je u to vrijeme ta pojava u prvome redu značila da se zemlja bolje obrađuje. Množio se broj novih znanstvenih metoda na području poljodjelstva, koje su lakše primjenjivali bogati zemljoposjednici nove protestantske kulture negoli tradicionalno katoličko seljaštvo, a kako je ta utrka bila bespoštedna, ovi prvi su pobijedili." Hilaire Belloc, *Velike hereze*, 160.

⁶³ "Lihvarstva je bilo u svim zemljama, ali je u katoličkoj kulturi bilo zakonom zabranjeno pa se provodilo s poteškoćama, a u protestantskoj je kulturi ono postalo nešto najnormalnije. Začetnici modernog bankarstva bili su protestantski trgovci iz Nizozemske. Engleska ih je u tome slijedila i prilagođavala se. Zato su protestantske zemlje, koje su tada bile relativno malene, počele zadobivati zastrašujuću ekonomsku moć. Njihov kapital i krediti neprestano su se povećavali, usporedo s povećavanjem bogatstva. Trgovački je duh cvjetao i među Nizozemcima i Englezima, a sveopća konkurencija poticala je rast protestantskoga dijela Europe." Hilaire Belloc, *Velike hereze*, 160.

⁶⁴ "Protestantizam je stvorio konkurenciju, dopustio lihvarstvo i omogućio uništenje institucija koje su štitile imovinu malog čovjeka – cehova i seljačkih zadruga. U većini država u kojima je postao popularan, osobito u Engleskoj, protestantizam je uništio cjelokupno seljaštvo. Stvorio je moderni industrijalizam u njegovu kapitalističkom obliku i moderno bankarstvo, koje je naposljetku postalo gospodar društva. A bilo je dovoljno samo malo više od jednog životnog vijeka da se pokaže kako ni industrijski kapitalizam ni moć bankarskog lihvarstva ne mogu dalje opstati. Uzgojili su razna društvena zla, jedno gore od drugoga, sve dok ih čovjek, iako nije bio ni svjestan pravoga razloga tih zala (koji je, naravno, duhovni i vjerski), koje su tada bile na udaru." Hilaire Belloc, *Velike hereze*, 173.

⁶⁵ *Isto*, 173-174.

⁶⁶ Pod idejom ropstva prema državi Belloc podrazumijeva komunizam: "Komunizam poriče Boga, poriče dostojanstvo i, prema tome, slobodu ljudske duše te otvoreno

“ropstvo privatnim korporacijama i pojedincima”,⁶⁷ uz ocjenu da je svojevrsno stanje “poluropstva” već ovladalo prostorom kršćanskoga Zapada.⁶⁸

On povlači i neke paralele u genezi i širenju kalvinizma i islama, odnosno u Calvinovu i Muhamedovu *modus operandi*, pronalazeći sličnosti u vanjskom oblikovanju potpuno novoga sustava (nasuprot praksi napada na određene segmente unutar postojećega sustava) te u revolucionarnoj gorljivosti da staro kršćanstvo zamijene novom vjerom.⁶⁹

Chesterton se u specifičnom osebnom stilu dotaknuo Calvina te ga izrijekom spomenuo u poglavlju “Luđak” svoga *Pravovjerja* (engl. *Orthodoxy*). Govoreći kako su sirovi, hladni racionalizam i neumoljiva logika, a ne mašta ono što proizvodi ludilo, među luđacima prije očekuje šahista, negoli pjesnika, a zatim i matematičara i blagajnika, prije negoli umjetničku dušu. Ipak, tu se kao iznimke dotiče jednoga velikog engleskog pjesnika, Williama Cowpera,⁷⁰ pripisujući mu “logiku, ružnu i neprijateljsku logiku predestinacije”, kao uzročnika ludila. Poeziju pritom ističe kao lijek koji ga je “dijelom držao zdravim”, dok ga je s druge strane “odvratni determinizam” odvlačio prema “crvenom i žednom paklu”, zaključujući da ga je “prokleo John Calvin”.⁷¹

Osim toga, Chesterton je isticao posljedice nauka o predestinaciji i u svom djelu *U čemu je problem sa svijetom*, gdje je unutar poglavlja “Obrazovanje ili zabluda o djetetu” prvo potpoglavlje naslovio “Današnji kalvinizam”. Ondje reaktualizira svoju raspravu s Georgeom Bernardom Shawom, o kojem je svojedobno rekao da je “dražestan i pametan momak, ali običan kalvinist”, na što

porobljava čovjeka onim što naziva ‘državom’, a što u praksi nije ništa drugo nego udruženje privilegiranih službenika.” Vidi: Hilaire Belloc, *Velike hereze*, 187.

⁶⁷ O robovanju prema kapitalistu Belloc iznosi sljedeće: “O modernom ‘ropstvu kroz plaću’ možemo govoriti samo u metaforama. Čovjek koji radi za plaću nema slobodu koju ima čovjek koji posjeduje imovinu. On mora raditi kako mu njegov gospodar kaže, a kada ta pojava nije stanje manjine ili barem ograničene većine nego gotovo cijelog stanovništva, osim razmjerno malobrojnog kapitalističkog sloja, tada se smanjuje udio stvarne slobode u životu cijeloga stanovništva.” Vidi: Hilaire Belloc, *Velike hereze*, 186.

⁶⁸ Hilaire Belloc, *Velike hereze*, 184-185.

⁶⁹ *Isto*, 145-146.

⁷⁰ William Cowper (1731. – 1800.), engleski pjesnik i himničar. Nakon što je neko vrijeme institucionaliziran zbog ustanovljenog ludila (1763. – 1765.), pronalazi utjehu u gorljivom protestantizmu kao inspiraciji. Nastavivši patiti od sumnje, nakon sna iz 1773. povjerovao je da je osuđen na vječno prokletstvo. Oporativši se, nastavio je pisati religiozne pjesme.

⁷¹ Gilbert Keith Chesterton, *Pravovjerje*, 23-24.

se Shaw nadovezao mišlju kako je " Calvin bio sasvim u pravu što je držao da jednom kad je čovjek rođen, prekasno ga je prokleti ili spasiti".⁷² Takvo gledište osuđivao je kao "zadnju laž u paklu", a praktičnu razliku u katoličkom i kalvinističkom mentalitetu, koja bi se svodila na doživljaj svakodnevice, formulirao je kroz "strašnu uzbudljivost i dragocjenost" kratkog zemaljskog života za katolika te "neosporni automatizam i nezanimljivost" za kalvinista. Nastavljajući nizati poetički oblikovane razlike između katoličkoga i kalvinističkoga shvaćanja života, usput provocirajući Shawa, objašnjava da je za njega "tih sedamdesetak godina bitka", dok je "za kalvinista fabijanca (po vlastitom priznanju)⁷³ on tek dugačka procesija ovjenčanih pobjednika i poraženih u okovima". Za sebe tvrdi da zemaljski život doživljava kao "dramu", dok je on za Shawa tek "pogovor".⁷⁴ Poput Belloca, Chesterton uočava kontaminiranost društva duhom kalvinizma, a kao krajnji rezultat toga stanja na polju obrazovanja prepoznaje konkretizaciju modernističke težnje za potpunom supstitucijom obitelji i roditeljskoga autoriteta formalnim obrazovnim sustavom i autoritetom države, koju kontrolira manjina.⁷⁵ Također, "kalvinistički puritanizam" prepoznaje "ne kao razvoj, već zatvaranje u zatvor ne bi li se dozvoljavalo sve manje i manje prekrasnih i ljudskih stvari", jer "puritanci su uništili slike, a racionalisti su zabranili bajke".⁷⁶

I u svojim kasnijim djelima, poput *Katolička Crkva i obraćenje* (engl. *The Catholic Church and Conversion*), Chesterton zadržava oštar kritički stav prema kalvinizmu, koji već poslovično maštovito

⁷² Gilbert Keith Chesterton, *U čemu je problem sa svijetom*, Partenon, Zagreb, 2012., 124.

⁷³ George Bernard Shaw bio je član Fabijanskoga društva, koje je promoviralo specifičan vid socijalizma, a prema Chestertonovu tumačenju vlastitim je priznanjem prihvatio i integralni dio Calvinova učenja.

⁷⁴ Gilbert Keith Chesterton, *U čemu je problem sa svijetom*, 125.

⁷⁵ "Problem i u previše naših modernih škola je to što država, koju napose kontrolira manjina, dopušta čudnim idejama i pokusima da uđu ravno u razred, a da prije toga uopće nisu bili u parlamentu, gostionici, privatnom domu, crkvi ili na tržištu. Očigledno, morale bi biti najstarije stvari kojima bi se podučavali najmlađi ljudi, da se sigurne i provjerene istine prvo stavljaju pred dijete. Međutim, u današnjim školama dijete je podvrgnuto sustavu koji je mlađi od njega samog. Nespretni četverogodišnjak zapravo ima više iskustva i duže je na svijetu od dogme kojoj ima biti podložan. Mnoge se škole hvale da provode posljednje obrazovne ideje, ali oni ne provode prvu ideju, a prva je ideja da i nevinost, božanska kakva i jest, nešto može naučiti iz iskustva. Ali sve je to, kao što rekoh, zbog puke činjenice što nas vodi malena oligarhija." Gilbert Keith Chesterton, *U čemu je problem sa svijetom*, 137.

⁷⁶ Isto, 138.

argumentira, prezentirajući kalvinista kao “katolika opsjednutoga idejom Božje suverenosti”, koji stoga postaje “morbidnim katolikom”, jer “izvodi zaključak da Bog želi prokleti određene ljude”.⁷⁷

Chestertonovo tumačenje kalvinizma u istom duhu nastavlja se i u članku “Je li humanizam religija?” (engl. *Is Humanism a Religion?*). Uopćeno tumačeći geneze kršćanskih hereza i pobuna protiv Katoličke Crkve, Chesterton uočava tri zajedničke osobine u kombinaciji kod svih velikih heretika. Tako ističe da svaki od njih “oda-bire mističnu ideju iz crkvenoga paketa, odnosno crkvene ravnoteže mističnih ideja”, da bi ju zatim upotrijebio u borbi “protiv svih ostalih mističnih ideja” te bi se u konačnici “činilo da nema pojma kako je njegova omiljena mistična ideja zaista mistična ideja, u smislu otajstva i dogme”, poput svih ostalih crkvenih mističnih ideja koje odbija. Slične simptome prepoznaje kod kalvinista, koji su preuzeli “katoličku ideju o Božjem apsolutnom znanju i moći”, tretirajući ju kao “čvrstu i nepobitnu istinu” s tolikim uvjerenjem “da se na njoj može graditi bilo što, bez obzira koliko to bilo teško ili okrutno”. Chesterton zaključuje da su bili “toliko uvjereni u svoju logiku i njezinu premisu predodređenosti, da su inteligenciju i maštu mučili strašnim dedukcijama o Bogu, za koje se činilo da ga pretvaraju u demona”, no nisu uzimali u obzir “da bi netko iznenada mogao reći kako ne vjeruje u demona”. Naknadnu pojavu Johna Wesleya⁷⁸ Chesterton stoga smatra očekivanom reakcijom na Calvinovo učenje unutar protestantskoga svijeta, dok Percyja Shelleyja i Walta Whitmana ističe kao baštinike revolucionarnoga optimizma Jeana Jacquesa Rousseaua, koji griješe na sličan način, izvlačeći “jednu specifičnu transcendentalnu ideju, da čovjek sam po sebi posjeduje duhovno dostojanstvo te univerzalnu dužnost da ljubi ostale ljude”. Njihovo djelovanje uspoređuje s onim kalvinista i wesleyanaca, jer su svi oni svoje ideje smatrali “samorazumljivima” ne očekujući da bi se mogli otuđiti u “svojoj ljudskoj božanstvenosti i ljudskom dostojanstvu te neizbježnoj ljubavi prema svim ljudskim bićima”, uzimajući te stvari kao “prirodne činjenice”.⁷⁹

⁷⁷ Gilbert Keith Chesterton, *Katolička Crkva i obraćenje*, Verbum, Split, 2018., 89.

⁷⁸ John Wesley (1703. – 1791.), inicijator nastanka metodista (uz Charlesa Wesleya i Georgea Whitefielda), protestantskoga pokreta što se u 18. st. razvio u Anglikanskoj Crkvi radi obnove kršćanskoga života i vjere. Pristajao je uz Arminiusovo naučavanje o slobodi volje, za razliku od Whitefielda, koji se držao Calvinova nauka o predestinaciji.

⁷⁹ Gilbert Keith Chesterton, *Is Humanism a Religion?*, *The Criterion*, travanj 1929., 388-391; dio teksta koji je citiran u ovom odlomku autorski je prijevod, korišten isključivo za potrebe ovoga članka.

Kalvinizam je tematiziran i kroz Chestertonov članak "Duh Ženeve" (engl. *The Spirit of Geneva*), u kojem autor uspoređuje i aktualizira baštinu dvaju velikana koja potječu iz Ženeve – Calvina i Rousseaua. Calvina ondje naziva "velikim prorokom pesimizma", ali i "velikim čovjekom" te "najvjerojatnije dobrim čovjekom", dok kalvinizam zatim naziva "istinskim preokretom u kršćanstvu", jer ponovno uvodi staru pogansku ideju "prokletstva ili sudbine", dok je čitava ideja kršćanstva bila zasnovana na otkriću "slobodne volje".⁸⁰

Maritain kroz svoja djela iskazuje provlači slične interpretacije, dopunjujući Bellocove i Chestertonove zaključke o kalvinizmu te posrednoj uzročno-posljedičnoj povezanosti između Calvinova učenja i nastanka industrijskoga kapitalizma. Poput Chestertona, ističe pesimizam⁸¹ kao posljedicu Calvinova nauka o predestinaciji i vječnom prokletstvu, odnosno iskvarivosti čovjekove naravi praiskonskim grijehom. Maritain tako rabi kovanicu "teologija milosti bez slobode." Shodno tome, zaključuje da će se "predodređenik siguran u svoje spasenje ... na zemlji ponašati poput Božjeg izabranika ... i svoj će materijalni probitak smatrati dužnošću koja proizlazi iz njegova stanja".⁸² U svom djelu *Filozofija povijesti* Maritain razlikuje "slučajnosti u tijeku prirodnih pojava" od "čovjekove slobodne volje u tijeku povijesnih događaja", držeći tako slobodnu volju bitnom značajkom čovjeka.⁸³

Koncept slobodne volje uzeli su u obranu i mnogi intelektualci izvan katoličkoga kruga, kojem svakako pripadaju Belloc i Chesterton. Primjerice, Clive Staples Lewis,⁸⁴ kao pripadnik Anglikanske

⁸⁰ Gilbert Keith Chesterton, *The Spirit of Geneva*, *The Illustrated London News*, 5. listopada 1935.: dio teksta koji je citiran u ovom odlomku autorski je prijevod, korišten isključivo za potrebe ovoga članka.

⁸¹ Maritain navodi pesimizam kao posljedicu Calvinova učenja na više mjesta. Više: Jacques Maritain, *Cjeloviti humanizam*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989., 28, 38.

⁸² Tu misao dopunjuje sljedećim riječima: "Teoriju Maxa Webera o podrijetlu kapitalizma trebat će u mnogočem ublažiti, na što je ukazao osobito R. H. Tawny. Pa ipak je kalvinizam, uz druge činitelje, pri tom odigrao neospornu i značajnu ulogu, pa i samo Kalvinovo shvaćanje posuđivanja uz kamate." Jacques Maritain, *Cjeloviti humanizam*, 28.

⁸³ Jacques Maritain, *Filozofija povijesti*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1990., 28-29.

⁸⁴ Clive Staples Lewis (1898. – 1963.), engleski pisac, poznat i pod nadimkom *Jack*. Predavao je klasičnu filologiju na Sveučilištu u Oxfordu (1925. – 1954.), a potom je do smrti bio profesor na Cambridgeu. Poznat je i kao svjetovni kršćanski teolog, a veliku je popularnost stekao djelom *Pisma starijeg davla mlađem iz 1942*. Autor je nekolicine znanstvenofantastičnih romana te popularnoga serijala *Kronike iz Narnije*, koji je doživio i filmsku ekranizaciju. Zahvaljujući dijalogima

Crkve, u jednom poglavlju svoje poznate knjige *Kršćanstvo nije iluzija* (engl. *Mere Christianity*), naslovljenom "Zapanjujuća mogućnost izbora" vrlo jasno daje do znanja kako je čovjekova slobodna volja oruđe kojim je omogućeno da se na svijetu mogu javljati i dobro i zlo.⁸⁵ Braneći slobodnu volju u poglavlju "Moral i psihoanaliza", Lewis se dotaknuo i Sigmunda Freuda, razlikujući suvremenu medicinsku teoriju i tehniku psihoanalize od filozofskoga svijeta koji su stvorili Freud i njegovi sljedbenici.⁸⁶ U djelu *Problem boli* (engl. *A Grief Observed*) Lewis također na nekoliko mjesta govori o slobodnoj volji kao Božjem daru.⁸⁷ Stav prema posuđivanju novca uz kamate, odnosno lihvarstvu, posebna je tema Lewisovih razmatranja. Ograđujući se kao amater od kategoričkih prosudbi prema ekonomskim zakonitostima te svjestan da "čitav naš sustav počiva na pozajmljivanju novca uz kamate", ipak upozorava kako bismo trebali oslušivati što kažu Mojsije, Aristotel i kršćani (paradigma triju velikih civilizacija) u pogledu zajmova uz kamate i zapitati se zašto su se složili u osudi te prakse.⁸⁸

s Tolkienom i utjecaju Chestertonovih knjiga, prihvatio je teizam 1929., a zatim i kršćanstvo 1931., pristupivši Anglikanskoj Crkvi.

⁸⁵ "Bog je stvorio bića koja imaju slobodnu volju. To znači stvorenja koja mogu ići pravim ili krivim putem. Možda netko misli da možete biti slobodni, ali bez mogućnosti da se skrene na krivi put. Ja takvo nešto ne mogu zamisliti. Ako je nešto slobodno da bude dobro, onda je isto tako slobodno da bude zlo. Upravo je slobodna volja ono što čini zlo mogućim. Pa zašto je onda Bog dao stvorenjima slobodnu volju? Zato, jer slobodna volja, iako čini zlo mogućim, istovremeno jedina omogućuje da postoji ljubav, dobrotu i radost, vrijedne tog naziva. Svijet automata, svijet bića koja bi radila kao strojevi, ne bi vrijedilo ni stvoriti. Sreća koju je Bog namijenio svojim višim stvorenjima, sreća je koja dolazi od našeg slobodnog i dobrovoljnog sjedinjenja s njime i jednih s drugima u ushitu ljubavi i radosti, a s time se ne može usporediti ni najžešća ljubav između muškarca i žene. To je razlog zašto ljudska bića moraju biti slobodna." Clive Staples Lewis, *Kršćanstvo nije iluzija*, Verbum, Split, 2009., 57-58.

⁸⁶ "Nadalje, kada Freud govori o liječenju neurotičara, tada govori kao specijalist u svojoj struci, ali kada prelazi na područje filozofije, tada govori kao amater. Stoga bi bilo razumno kada bismo se prema njemu u prvome slučaju odnosili s poštovanjem, a u drugome ne. Ja upravo to i činim, naime primijetio sam da kada on govori o onome o čemu i ja nešto znam (naime o jezicima), pokazuje prilično neznanje. Međutim, sama psihoanaliza, bez suvišna filozofiranja koje su joj dodali Freud i neki drugi psihoanalitičari, uopće ne proturječi kršćanstvu. U nekim se točkama njezina tehnika poklapa s kršćanskim moralom i ne bi bilo loše kada bi svaka osoba znala nešto o tom; međutim, to nije tako u svemu jer ovo dvoje radi vrlo različite stvari. Kada čovjek čini moralni izbor, prisutno je dvoje. Prvo je sam čin biranja. Drugo su različiti osjećaji, poticaji i slično, s čime ga opskrpljuje njegova psihološka oprema – to je sirovina za njegov izbor." Clive Staples Lewis, *Kršćanstvo nije iluzija*, 93-94.

⁸⁷ Više: Clive Staples Lewis, *Problem boli*, Verbum, Split, 2015., 35, 44, 60.

⁸⁸ Clive Staples Lewis, *Kršćanstvo nije iluzija*, 90-91.

Poznati bečki psihijatar židovskoga podrijetla i utemeljitelj logoterapije Viktor Emil Frankl⁸⁹ također u svojim djelima naglašava koncept slobodne volje, suprotstavljajući se nekim Freudovim psihoanalitičkim tumačenjima.⁹⁰ On tako ističe "slobodu izbora" nasuprot (pan)determinizmu, koji bi podrazumijevao isključivu čovjekovu uvjetovanost vanjskim čimbenicima koji su pred njega postavljeni, bez mogućnosti da se samostalno odredi prema njima.⁹¹

Britanski ekonomist njemačkog porijekla Ernst Friedrich Schumacher⁹² u svom kritičkom promišljanju modernoga materijalističkog scijsentizma, naslovljenom *Vodič za zbunjene* (engl. *A guide for the Perplexed*), nudi slične poglede. On tako navodi da ljudi oduvijek "čeznu za uputama kako da žive kao odgovorna ljudska bića, a govori im se da su poput strojeva, poput kompjutera, bez slobodne

⁸⁹ Viktor Emil Frankl (1905. – 1997.), sveučilišni profesor, neurolog, psihijatar, začetnik logoterapije. Rođen je u Beču, a nakon proživljenih iskustava u nekolicini nacističkih koncentracijskih logora utemeljio je logoterapiju, koja biva usredotočena na smisao ljudskog postojanja i čovjekovo traganje za smislom, s obzirom da na težnju za pronalaženjem smisla gleda kao na primarnu motivaciju u čovjekovu životu, za razliku od klasične psihoanalize Sigmunda Freuda, koja čovjekovim glavnim pogonskim gorivom smatra seksualni nagon. Jedno od Franklovih najpoznatijih djela je *Čovjekovo traganje za smislom*.

⁹⁰ Viktor Emil Frankl, *Čovjekovo traganje za smislom*, Zagreb, Planetopija, 2010., 118.

⁹¹ "Sloboda je, međutim, kao ljudski fenomen sasvim i u potpunosti ljudska. Ljudska sloboda je ograničena sloboda. Čovjek nije oslobođen uvjeta koji mu se postavljaju. No, slobodan je da zauzme stav u odnosu na njih. Uvjeti ga ne uvjetuju u potpunosti. Do njega stoji hoće li ili neće podleći uvjetima i predati se. Može se isto tako uzdići iznad njih, tako se otvoriti i ući u ljudsku dimenziju. Ja sam jednom dao ovakvu usporedbu: kao profesor na dva područja, neurologiji i psihijatriji, potpuno sam svjestan u kolikoj je mjeri čovjek predmet bioloških, psiholoških i socijalnih uvjeta. Ali, uz to što sam profesor na dva područja, ja sam i preživjeli internirac iz četiri koncentraciona logora, što znači da kao takav svjedočim i o neočekivano velikoj mjeri u kojoj je čovjek sposoban da se ne preda i da bude hrabar, čak i u najgore zamislivim uvjetima. Sigmund Freud je jednom rekao: 'Pokušajmo izvjestan broj najrazličitijih ljudi istovremeno izložiti gladi. S porastom imperativne neizdržljivosti gladi, sve će individualne razlike nestati i na njihovom će se mjestu pojaviti jednak izraz nezadovoljenog poriva.' Međutim, u koncentracionim logorima istina je bila drugačija. Ljudi su postajali još više razdvojeni. Zvijer je skinula krinku – isto tako i svetac. Glad je bila ista, ali su ljudi bili drugačiji." Viktor Emil Frankl, *Nečujan vapaj za smislom*, Naprijed, Zagreb, 1987., 45.

⁹² Ernst Friedrich Schumacher (1911. – 1977.), ekonomist, statističar, novinar, poduzetnik, glavni ekonomski savjetnik Državnoga odbora za ugljen Ujedinjenoga Kraljevstva (1950. – 1970.). Njegovo najpoznatije djelo *Malo je lijepo* (engl. *Small Is Beautiful*, 1973.) smatra se jednom od najutjecajnijih knjiga objavljenih nakon Drugoga svjetskog rata.

volje i stoga bez odgovornosti”, iz čega je jasno da odsutnost koncepta slobodne volje vidi kao korak prema zanemarivanju odgovornosti.⁹³

Proporcionalnu povezanost između procesa industrijalizacije i razvoja materijalističke filozofije u društvu uočava i Thomas Stearns Eliot⁹⁴ u svome eseju *Ideja kršćanskog društva*, no bez isticanja uloge kalvinizma u tom procesu. Neograničenu industrijalizaciju tako vidi kao sredstvo odmaka od tradicije i religioznosti te isto tako kao preduvjet za masovnu sugestiju kojom je sve društvene klase moguće pretvoriti u svjetinu, koja “nije manje svjetina ako je dobro uhranjena, pristalo odjevena, ako živi u udobnim stanovima i ako je disciplinirana”.⁹⁵

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Primjenjujući strukturalistički obrazac, možemo govoriti o pojavi Calvinova učenja, tj. djela *Institucije kršćanske religije* sredinom 16. st., kao o događaju, zatim o procesu ukorjenjivanja kalvinizma na dijelu prostora kršćanskoga Zapada u drugoj polovici 16. i početkom 17. st. kao o konjunkturi te o razvijenom kalvinističkom mentalitetu kao pokretačkoj snazi koja je konkretizirana u obliku industrijskoga kapitalizma tijekom 19. i 20. st. u smislu strukture dugoga trajanja. Cinjenica da se taj sustav prvotno javlja u zemljama protestantske kulture (Engleska, Nizozemska) u kojima se kalvinizam institucionalno nije dublje ukorijenio samo potvrđuje njegov snažan utjecaj na opći mentalitet u okviru protestantskoga svijeta, a zatim i čitavoga kršćanskog Zapada.

U svakom slučaju, može se reći da je kalvinizam pogodio razvoj industrijskog kapitalizma, a bi li došlo do njegova razvoja i bez Calvinovih teoloških inovacija, nemoguće je procijeniti. Ipak, analizirajući neke vidljive pojave i elemente, Le Goff začetke kapitalizma smješta još u kasno srednjovjekovlje. Međutim, teško je očekivati da bi njegov razvijeni stadij ostvario globalnu dominaci-

⁹³ Ernst Friedrich Schumacher, *Vodič za zburjane*, Zagreb, V. B. Z., 1999., 19.

⁹⁴ Thomas Stearns Eliot (1888. – 1965.), engleski književnik. Studirao je na Harvardu, u Oxfordu, na Sorbonni i u Marburgu, doktorirao tezom o filozofu Francisu Herbertu Bradleyju. Djelovao je kao nastavnik, književni recenzent, bankovni činovnik i urednik časopisa *Egoist* i *Criterion* (1922. – 1939.), urednik za poeziju izdavačke kuće *Faber and Faber* (1925. – 1965.). Dobitnik je mnogih nagrada, među kojima i Nobelove nagrade za književnost 1948. Zagovornik je društveno-ekonomske teorije distributizma. Svoj religijski identitet definira kroz prožimanje katoličkoga stanja uma, kalvinističkoga naslijeđa i puritanskoga temperamenta.

⁹⁵ Thomas Stearns Eliot, *Ideja kršćanskog društva*, Verbum, Zagreb, 2005., 26.

ju i aktualni derivat, uz zadržavanje neprikosnovenoga moralnog autoriteta Katoličke Crkve na kršćanskom Zapadu, svojstvenoga za srednjovjekovno razdoblje, te bez prethodne pojave protestantske reformacije i kalvinizma kao jednoga od njezinih pojava oblika.

Kalvinizam je iz perspektive Belloc i Chestertona kao kršćanska hereza ocijenjen negativnom pojavom, pri čemu je njegov sadržaj najčešće apostrofirao kao ključni preduvjet za razvoj društveno-ekonomskoga poretka industrijskoga kapitalizma, koji bi u tom slučaju predstavljao logičnu posljedicu Calvinova učenja. Za razliku od materijalističko-ekonomističkih tumačenja povijesnih pojava i procesa, polazišna točka u njihovoj procjeni jest premisa prema kojoj se u korijenu svake kulture nalazi religija pa tako ustroj društva počiva na njegovoj filozofiji i prosudbi moralnih vrijednosti, odnosno religiji. Na taj se način izvodi zaključak o linearnoj povezanosti religijskoga nauka, moralnoga sustava i društveno-ekonomskoga poretka. Naravno, obojica stoga daju neprolazne ocjene društveno-ekonomskim sustavima i rješenjima koja počivaju na temeljima materijalizma, bilo individualističkoga (npr. liberalni kapitalizam), bilo kolektivističkoga (npr. komunizam), te za uočene anomalije društvu pokušavaju ponuditi novi lijek, utemeljen na tradicionalnim vrijednostima i moralnom sustavu, pod nazivom distributizam. Nekolicina drugih prepoznatljivih autora, međusobno heterogenoga identitetskog nasljeđa (Maritain, Lewis, Eliot, Frankl, Schumacher), izravno se ili neizravno u najvećoj mjeri složila s njihovim zaključcima, čime im je dala dodatnu snagu i utemeljenje.

“CALVIN’S GENIUS” AS SEEN BY HILAIRE BELLOC
AND GILBERT KEITH CHESTERTON

Summary

At the beginning of the paper, a structuralist theoretical-methodological model of “conjuncture” and “long-term structure” is used to clarify the changes introduced by Calvin’s teaching to the mentality of the Christian West, contextualizing them in the general sense through relevant foreign historiographic studies of various authors (Pierre Chaunu, Jean Delumeau, Steven Ozment, etc.). The central part of the article depicts Calvinism as a possible starting point i.e., the crucial cause of the later emergence of the socio-economic system of industrial capitalism, primarily by relying on authors such as Hilaire Belloc and Gilbert Keith Chesterton, and other bearers of related views, such as Jacques Maritain, Clive Staples Lewis, Thomas Stearns Eliot, Viktor Emil Frankl and Ernst Friedrich Schumacher. Furthermore, the paper also considers the possibility of pre-reformation in the attitude of the Christian West towards capital, trade, banking, and the individual acquisition of property, as mentioned in the works of Jacques Le Goff. Finally, based on the used literature, the paper discusses the important changes and consequences on the social and cultural agenda, which were brought into the framework of Western civilization by Jean Calvin’s teaching.

Keywords: Calvinism, industrial capitalism, Hilaire Belloc, Gilbert Keith Chesterton